

УДК 94(477.8):002.63(=161.2):061.2(477.83-25)НТШ]191/193"

Пірко Марія,

аспірантка кафедри історичного краєзнавства історичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

mariya.pirko@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6028-0153

ІВАН ФРАНКО У ВИДАВНИЧІЙ ПРАКТИЦІ «ПРОСВІТИ» Й НТШ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

На основі друкованої продукції двох провідних інституцій Східної Галичини: «Просвіти» й Наукового товариства імені Шевченка у Львові, проаналізовано видання в міжвоєнний період творів українського літератора, політичного, громадського діяча, довоєнного члена цих товариств Івана Франка. Зроблено спробу подати кількісну і якісну характеристику опублікованої спадщини письменника, з'ясувати підходи до вибору творів для друку, показати їхню роль у формуванні національного світогляду українців.

Ключові слова: Іван Франко, товариство «Просвіта», Наукове товариство імені Шевченка, українське книговидання.

Постать Івана Франка привертала увагу не одного покоління істориків, літераторів, філософів, перекладачів. Його багатогранна особистість реалізувалася у діяльності ряду культурних, наукових інституцій, а творча спадщина і донині не залишає байдужими читачів. Завданням видавничої діяльності українського науковця й письменника було: зробити книжкову продукцію доступною для народних мас, розвивати читацьку практику галичан, формувати читацькі смаки усіх верств населення, ширити передові ідеї свого часу для формування національного світогляду населення краю²²[34, с. 111].

Подібну мету обстоювали більшість галицьких видавництв, культурно-просвітніх чи наукових установ. Низку досліджень науковці присвятили діяльності «Просвіти» й Наукового товариства імені Шевченка, взаємовідносинам української наукової інтелігенції, громадських діячів з інституціями в останні десятиліття XIX – початку XX ст. [2, 3, 6, 10, 12, 13, 14, 16, 33]. Однак немає окремих студій про видавничу діяльність культурно-просвітнього й наукового центрів у міжвоєнне двадцятиліття, як і досліджень про публікації ними художніх, наукових та публіцистичних творів Івана Франка.

Взаємовідносини Франка з товариством «Просвіта» докладно висвітлені А. Середяк у статті «Іван Франко у видавничих планах товариства «Просвіта» (прижиттєвий період)» [22]. Дослідження слугує своєрідним вступом до наших студій. Середяк звертає увагу на винятковий літературний талант молодого Франка, його амбітні ідеї та мрії про культурний та інтелектуальний розвиток українського населення Галичини, бажання формувати його літературні уподобання та впливати на політичні погляди. Ще гімназистом письменник відчував брак української книжки, усвідомлював скрутне матеріальне становище селян, а відтак – віддаленість від читацької практики. Природно, що з юних літ він шукав шляхів до «Просвіти», які виявилися непростими, як і взаємовідносини з товариством упродовж усього його життя [22, с. 693]. Проте, ідеологічні розбіжності, які особливо проявилися наприкінці XIX ст., не дозволили Франкові розкрити свій літературний талант у друкованих виданнях товариства. Навіть після смерті письменника, незважаючи на популярність його творів серед людності краю «Просвіта», з низки причин, не поспішала друкувати літературний доробок Франка у власних видавничих серіях.

Мета пропонованого дослідження – відобразити місце літературної та наукової спадщини Івана Франка у видавничій практиці двох впливових інституцій Галичини міжвоєнного періоду: культурно-просвітнього товариства «Просвіта» й Наукового Товариства імені Т. Шевченка у Львові, до яких при житті належав літератор.

Після Першої світової війни українське книговидання було під контролем цензури Другої Речі Посполитої. Україномовна книга в бібліотеках, книгарнях, приватних збірках значно

²²Видавничі засади І. Франка добре відображає його стаття «Кілька слів о тім, як упорядкувати і провадити наші людські видавництва», надрукована в журналі «Світ» (1882).

поступалася місцем польській та німецькій літературі. Формувати світогляд українського населення після зарахування етнічних українських територій до «східних кресів» перешкождала також повоєнна розруха та матеріальна скрута. Насторожував інтелігенцію низький рівень грамотності галицького селянства. Водночас шлях до сердець та розуму втомлених війною та розчарованих поразкою Західно-Української Народної Республіки українських селян був один – ширити українське слово, а для цього активізувати діяльність як просвітніх так і наукових інституцій.

Наймасовіше товариство «Просвіта» відновило видавничу діяльність одразу після війни: з 1917 р. розпочалася робота по відбудові читалень, підготовка до святкування 50-літнього ювілею товариства, докорінно змінюється система книгорозповсюдження (замість розсилки членських книжечок встановлює 25% знижка для своїх членів [16, с. 64]). Переглядають просвітяни також тематику і форму викладу друкованих видань.

Незважаючи на складні відносини з проводом, Іван Франко з повагою ставився до його діяльності: «Заснування товариства «Просвіти» становило дуже важний і рішучий крок в духовому розвою нашої суспільности, звернувши перший раз увагу інтелігенції на конечну потребу народної просвіти. Тільки заснування і розвивання такого товариства могло оживити і утвердити народолюбний рух серед галицько-руської інтелігенції» [22, с. 693]. Причиною непорозуміння була відмінність у політичних поглядах просвітян, що репрезентували народовську течію у Галичині, і радикальної молоді, яку очолював молодий, безкомпромісний, однак безсумнівно талановитий письменник. Не останню роль відігравали мова видань, а точніше етимологічний правопис, проти якого рішуче виступав І. Франко, спілкування німецькою мовою у наукових колах, замість «руської бесіди», а після 1876 р. й перший арешт молодого просвітянина. Тому, знайомство українців із роботами І. Франка відтягнулося на декілька років. Далася взнаки й особиста неприязнь керманців товариства до літератора (зокрема Володимира Барвінського, Омеляна Огоновського через критичні відгуки на їхню наукову й просвітню роботу²³). У прижиттєвий період товариство надрукувало 24 твори Франка [27]. В основному, це були коротенькі оповідання, поезії, розвідки, часто під псевдонімом «Мирон» у календарях «Просвіти».

Франкові не судилося дочекатися закінчення війни. У березні 1916 р. галичани втратили талановитого поета, письменника, суспільно-політичного, громадсько-культурного діяча. У пам'ять про нього з'явилося близько 230 поминальних публікацій українською, російською, польською, німецькою, угорською, чеською, французькою мовами [20, с. 137]. Головний Виділ «Просвіти» вшанував «українського Мойсея» на позачергове зібраною засіданні 30 травня 1916 р. [18, арк. 156], а некролог у щорічному календарі просвітян на 1917 рік наголошував на винятковій ролі Франка для галицького суспільства [20, с. 136-137]. Трагічна подія мала б покласти край усім непорозумінням, що виникли між товариством й письменником. У міжвоєнний час консервативний провід «Просвіти» заступає молоде покоління громадсько-культурних діячів: Михайло Галушчинський, Іван Брик, Степан Шах, Василь Мудрий, Володимир Бачинський, Ярослав Колтунок, Володимир Кузьмович, Михайло Возняк, Іван Раковський, Володимир Дорошенко та ін. Однак міжвоєнне двадцятиріччя переповнювали нові політичні баталії. Відчутний вплив на політичну спрямованість проводу «Просвіти» мало центристське Українське націонал-демократичне об'єднання, а ряд філій та читалень опинилися під впливом націоналістичних чи комуністичних організацій. Від середини 30-х років радянофіли, прагнули захопити провід у низових структурах товариства, пропагуючи великі перетворення за Збручем²⁴ [детально див. 5].

Прижиттєві непорозуміння І. Франка із просвітянами призвели до видавничих проєктів друкованих власним коштом: книжкові серії «Дрібна Бібліотека», «Наукова Бібліотека», «Хлопська Бібліотека», збірки «Галицькі образки» (1885), «3 вершин і низин» (1887), «Мій Ізмарagd» (1898), врешті і першого видання поеми «Мойсей» (1905) та ін. [детал. див. 21, 25, 26, 34]. До війни галицька авдиторія вже була знайома із творчістю письменника, а його літературний талант високо цінували як в Україні так і на чужині. Однак, попри широку популярність творів Івана Франка, «Просвіта» у 20-30-х роках ХХ ст. опублікувала лише 19 поезій, уривків із поем у народних ілюстрованих календарях, драму «Украдене щастя», замітку М. Возняка з нагоди 10-літніх роковин смерті письменника, брошури Антона Крушельницького та В. Дорошенка «Іван Франко».

²³Іван Франко з притаманною йому гарячкуватістю й категоричністю неодноразово давав негативні характеристики своєму університетському учителю Омеляну Огоновському. Просвітянин знав про критичну оцінку його лекційних курсів і очевидно запам'ятав надовго. Влітку 1878 р. Франко записався на курси, щоб стати викладачем класичної філософії, але декан факультету О. Огоновський не захотів звільнити молодого поета від оплати навчання.

²⁴Серйозні ідеологічні протистояння між націоналістами й комуністами відбулися під час останніх загальних зборів «Просвіти» 8 червня 1939 р. у Львові.

У третьому числі театральної серії видань товариства «Народна Бібліотека» вийшла драма з сільського життя в 5-ти діях «Украдене щастя». Це було в 10-ті роковини від дня смерті Франка. На останніх сторінках книжки редакція зазначила, що «се одна з найкращих до сеї пори пес із галицько-українського побуту, яка має першорядне значіння в українському театральному репертуарі» [30]. Видання було доволі простим у порівнянні з іншими просвітянськими книжками (тонка паперова обкладинка, без ілюстрацій, вступного слова, приміток чи пояснень), а частину коштів накладу покрили прибутки з вистав театральних гуртків. Окрім ювілейної дати, публікацію драми «Украдене щастя» зумовили чисельні прохання представників філій товариства, озвучені на спеціальній нараді у вересні 1924 р. з питань активізації культосвітньої праці та збільшення видань театральної серії й організацію гуртків [19, арк. 3-5]. Упродовж 1924-1926 рр., окрім франкових, просвітяни видали п'єси Петра Мурського «Святий Николай», Григорія Цеглинського «Тато на заручинах» та підручник для режисерів Миколи Вороного. Для чіткої градації визначення дозволених владою творів Головний Виділ надрукував «Спис цензурованих українських п'єс», серед яких були комедія «Учитель» й драма Франка «Украдене щастя» [24].

У повоєнний період «Просвіта» відновила випуск популярних серед українського селянства щорічних календарів та часопису «Просвітні листки». На сторінках календарів від 1920 р. побачили світ твори І. Франка: «На ріці вавилонській – і я там сидів...», «Не пора», «Який то вітер...», «Новітні гайдамаки», «Коли неправда люта...», «Будь готовим», «Господь сказав», «Піднесем свободи стяг», «Кождий думай, що в тім місці» (уривки із «Великих роковин»), «А щастя всіх прийде по наших аж кістках» (уривок із «Каменяря»), «Земле моя», «В Європі живуть такі племена», «Збирайте цілющі рослини», «Меморандум бодяків», «Патріот», «Гордо стій і не корися», «На старі теми», «Рефлексія», «Наші гуцули» (уривок з поеми «Терен у носі»), «По бурхливім океані» (уривок із «Конкістадори»), «Якби». Ілюстровані календарі були найбільш читаною друкованою продукцією українських селян. Тут кожен галичанин знаходив для себе цікаву інформацію: церковний та астрономічний календарі, літературні твори, науково-популярні замітки, поради для жінок, вказівки для успішного ведення домашнього господарства, дитячі сторінки тощо. Доповнював «настільну книгу» українців «Путівник по Львову» з відомостями про навчальні заклади міста, громадсько-культурні товариства, організації, видавництва, книгарні, бібліотеки. На сторінках календаря з поезією І. Франка могли ознайомитися практично всі галичани – від дитини, яка навчилася читати до місцевої інтелігенції чи політиків.

Редакційний колектив доволі дивно вибирав твори та окремі їхні елементи для друку: більшість опублікованих поем та віршів друкувалися уривками, окрім «Меморандум бодяків», «Земле моя», «Рефлексія», «Патріот». Складається враження, що поезіями Франка просвітяни заповнювали порожньою частину сторінки. Значна кількість творів публікувалася не під оригінальною назвою. Вражає також мала кількість літературних праць діяча в репертуарі товариства. На засіданні Головного Виділу 5 липня 1921 р. члени культурно-просвітньої комісії наводили статистичні дані читачів бібліотеки та випозичальні книг товариства і зазначали: «Найбільший попит був за творами Ів. Франка, А. Чайковського, Б. Грінченка, Нечуя-Левицького, Коцюбинського, Кобилянської» [18, арк. 279]. Подібною лектурою цікавилися читачі і в подальші роки, про що свідчать листування, обміни книжковою продукцією між установами, звіти «Просвіти». Часто, видавнича комісія та Головний Виділ не звертали уваги на поради своїх колег, прохання дописувачів, друковану продукцію конкурентів. Їхні видання отримували критичні відгуки читачів («книжечки не цікаві, не зрозуміло написані» [8, арк. 10]) й авторів (низькі гонорари).

Про не раціональний підбір матеріалів, їхній хаотичний порядок у збірниках, передруки із старих видань або часописів [7, с. 322] ще при житті неодноразово зазначав Іван Франко. На жаль, подібні проблеми продовжувалися і в міжвоєнний період. Водночас зазначимо, що просвітяни старалися друкувати праці Франка, які були опубліковані лише один раз у збірках автора чи в періодичних виданнях кінця XIX – початку XX ст. Ймовірно видавці хотіли відновити у пам'яті галичан давно забуті твори поета, які б мотивували й налаштовували селян до активної суспільної праці.

Логіку підбору до друку літературних і суспільно-політичних творів і праць Франка частково пояснює В. Дорошенко у праці «Іван Франко: Хто він був і за що ми його шануємо», яку видало товариство «Просвіта» в 1926 р. Науковець впродовж багатьох років вивчав життєвий і творчий шлях поета, присвятив його постаті чимало студій, виступів на зібраннях товариства. Теплими словами відгукувався Дорошенко про значення творчої спадщини Каменяря, наголошував на його активній громадській позиції: «Старші люде в нашім краю можуть розповісти про його живу роботу серед народу особисто, про діяльність його яко громадського діяча: як Франко виступав на вічах, як писав

по газетах про народні потреби і таке інше» [4, с. 3]. Автор справедливо зазначає, що покоління галичан, які знали багатогранну особистість письменника, «уже небагато», а молоді про суспільну працю І. Франка відомо менше, ніж про його літературний доробок. Своє дослідження В. Дорошенко поділив на шість розділів – відповідно до етапів формування світогляду діяча, наукової та письменницької діяльності: 1) вступ; 2) історичне тло доби Франка; 3) дитинство та юнацькі роки письменника в «Академічному Кружку»; 4) літературна діяльність; 5) наукові студії молодого радикала, праця у «Літературно-Науковому Віснику»; 6) підсумок діянь І. Франка (*умовна назва розділів подана за автором – М.П.*). Видана «Просвітою» праця Дорошенка мала на меті привернути увагу молоді до українського питання в Речі Посполитій, формувати освіченого і національно-свідомого громадянина.

Через два роки «Просвіта» видає книжечку А. Крушельницького «Іван Франко: Молоді літа» (1928 р.). Автор зосереджує увагу читача на дитинстві І. Франка, про яке дізнаємося із його творів «Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», «Микитичів дуб», «Під оборогом». Далі пише про студентські роки, початок літературної кар'єри та роль місячника «Громадський Друг» у житті й творчості І. Франка. Крушельницький справедливо зазначає, що літератор «мав дуже великий вплив і то дуже корисний на молодь, бо вчив її читати й думати та заохочував до науки. Крім того він учив збирати етнографічні матеріали, статистичні й інші наукові матеріали... Заохочував також збирати всяку старовину, а це: книжки, брошури з давніх часів...» [11, с. 31].

Головний Виділ «Просвіти» намагався забезпечити читачів не лише виданнями українських класиків, студіями з історії, української культури, але й необхідною у щоденному житті сільськогосподарською літературою, енциклопедіями, довідниками, що охоплювали б різноманітні сфери суспільного життя, сприяли розширенню світогляду і всебічного розвитку особистості. Адже першочерговим завданням «Просвіти» від заснування товариства було «ширити просвіту між українським народом» шляхом «збирання і видавання всіх плодів усної народньої словесности, як пісень, казок, приповідок, історичних переказів і взагалі усього, що причиниться до пізнання народу і його історії» [15, с. 8]. Від 1922 р. просвітяни беруться за «форсовану видавничу діяльність», роблячи акцент на продукції, від якої отримують прибуток (у міжвоєнний час основний дохід був від продажу календарів). Через скарги до редакції, відмовляються від «занадто давніх статей; занадто довгих поезій; великих на цілу сторінку ілюстрацій, які не є завжди зі змістом» [17, арк. 136-137], за ініціативою М. Возняка та І. Брика вносять зміни до правопису (наприклад серію «Руська Письменність» перейменовують на «Українська Письменність»), збільшують розмір авторського гонорару, друкують нові книжкові серії, енциклопедичні словники. Головний Виділ модифікує стратегію і тактику видавничої діяльності, що призводить до збільшення друкованої продукції товариства. Загалом, від 1918 до 1939 р. накладом «Просвіти» вийшло 306 одиниць видань: календарі, просвітні листки, книжкові видання, каталоги [27].

Чільне місце в культурній діяльності просвітяни відводили відзначенню національних і релігійних свят та імпрез, метою яких було консолідувати членів товариства, українську спільноту. Серед них ювілеї «Просвіти», Т. Шевченка, І. Франка, М. Шашкевича, свята пісні, матері, книжки тощо. Звісно, це вимагало значної організаційної праці (створення ювілейних комітетів, підготовка тематичних рефератів, книжкових виставок), матеріальних витрат, значних моральних зусиль. Але в такий спосіб просвітяни виховували молодь в дусі національних традицій, знайомили із рідною історією та культурою, формували національну свідомість українців, примножували історичну пам'ять народу. Для підготовки і проведення усіх заходів використовувався науковий і творчий доробок Івана Франка.

У 1873 р. українська інтелігенція Галичини та Наддніпрянщини заснувала Літературне Товариство імені Шевченка, яке з 1892 р. реорганізували в наукове. Промоутерами такого перетворення товариства були О. Кониський та О. Барвінський. Це дозволило «Просвіті» зосередити увагу на виданні літератури рідною мовою доступної для усіх верств населення. Водночас, найважливішим завданням Наукового Товариства імені Шевченка (далі НТШ), згідно зі статутом, було «плекати та розвивати науку в українсько-руській мові, зберігати та збирати всякі пам'ятки старинности і предмети наукові України-Руси» [1, с. 39]. Наукова інституція об'єднала працю знаних, авторитетних персоналій того часу (О. Огоновського, О. Партицького, О. Макарушка, О. Барвінського, К. Студинського, М. Грушевського, А. Вахнянина, І. Верхратського та ін.). Влітку 1893 р. з'явилася інформація про публікацію праці І. Франка «Про Варлаама і Йоасафа» у третьому томі «Записок НТШ» [28, с. 60]. Від того часу життєвий і творчий шлях львівського науковця був тісно пов'язаний із діяльністю товариства, підготовкою до друку низки його фахових видань. На відміну від «Просвіти», у Франка із науковими колами НТШ склалися тепліші стосунки, хоча співпрацівників інституції з консервативним народовецьким світоглядом

насторожували радикальні погляди «неблагонадійне» минуле нового колеги. Однак ніхто не заперечував його високий інтелектуальний рівень, енциклопедичні знання та літературний хист. У 1898 р., за порадою М. Грушевського, Франка прийняли до редакційної колегії Літературно-Наукового Вісника, «не зважаючи на обурення народовецьких кругів проти І. Франка». Десять наступних років діяч віддав редакторській праці, цілковито присвятив себе для української літератури й науки [12, с. 22].

Попри широкий асортимент друкованої продукції НТШ, товариство, як і просвітяни, практично не перевидавали твори Франка. Лише в 1925 р. вийшла друком поема «Іван Вишенський», повість «Захар Беркут» та «Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання».

Ініціатором видання та упорядником «Спису творів Івана Франка...» був В. Дорошенко, який у 1913-1939 рр. очолював Бібліографічну комісію НТШ. Від 1914 р. комісія розпочинає видавати серію «Матеріали до української бібліографії», що вийшла у чотирьох томах. Для науковця, нелегка праця над бібліографічною франкіаною, яку він збирав усе життя, складала потужний пласт його дослідницької роботи (перший варто пов'язати із бібліографією шевченкіани). Книжка мала з'явитися ще в 1914 р. з нагоди 40-літнього ювілею Франка, але воєнні лихоліття відклали випуск першої частини до 1918 року. Друга частина «Спису творів Івана Франка...», через фінансові проблеми НТШ, вийшла лише в 1930 р. завдяки академікові Кирилу Студинському. Згідно із початковим задумом автора видання охоплювало «40 літ літературної діяльності покійного письменника», але затримка друку дозволила подати бібліографію посмертних творів. Показчик складається із п'яти розділів: 1) красне письменство, 2) критика й публіцистика, 3) наукові писання, 4) рецензії, 5) додаткова література. У кожному розділі спочатку подані оригінальні твори, далі переклади, а потім – чужі праці, які редагував Франко. Два випуски показчика обіймають 3607 позицій видань та низку рецензій на писання Франка. Роботу над другою частиною «Спису творів Івана Франка...» В. Дорошенко відновив у повоєнний період, позаяк бібліографічні напрацювання знищила російська влада у часі окупації перебування Галичини в 1914–1915 роках.

Бібліографія творів І. Франка, яку уклав Дорошенко має неоціненне значення для франкознавців, істориків, літературознавців, перекладачів. У показчику в хронологічному порядку висвітлено роботи галицького діяча, поділено їх на рубрики, окремі позиції доповнюють примітки автора чи «голоси преси», про видання, статтю тощо. Наприклад подається інформація, що за публікацію статті про Адама Міцкевича німецькою мовою у 1897 р. Франка виключили із польського «Towarzystwa Historycznego» у Львові, «стаття викликала страшне обурення на нього в польським громадянстві й пресі» [23, с. 113].

У 1925 р. накладом НТШ вийшла наукова студія Франка «Іван Вишенський: Його час і письменницька діяльність». Книжка невеликого обсягу (62 с.), у тонкій паперовій обкладинці, на перший погляд не привертає до себе уваги, хоч поема належить до одного з найкращих творів спадщини І. Франка. Редакція поділила текст на дві частини: 1) поема «Іван Вишенський»; 2) «Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність». Друга частина складається із трьох розділів: 1) т. зв. вступ – про суспільно-політичне, релігійне становище західноукраїнських земель після Люблінської та «церковної» уній); 2) становлення поглядів, формування особистості Вишенського на тлі суспільного розвитку краю, його діяння; 3) праці Івана Вишенського та їх публікації. Поема «Іван Вишенський» швидко набула популярності серед читачів, дочекалася третього видання ще за життя письменника. Цікавою є історія публікації твору. Наприкінці 1893 р. наукову частину члени НТШ передали для рецензії Іллі Кокурудзу, який 1894 р. на засіданні філологічної секції виступив із критичною оцінкою змісту твору. Нову рецензію студії мав зробити Ярослав Гришкевич, але, за іронією долі, цю справу виконав новообраний голова НТШ О. Барвінський [28, с. 63], який мав «напружені», а точніше «охололі» відносини з Франком (політика «нової ери» розвела їх у протилежні ідеологічні табори). Через рік на засіданні філологічної секції відбулася жвава і конструктивна дискусія щодо рецензій «Івана Вишенського». Відповідно до авторського поділу на три частини, перші дві – літературно-бібліографічне дослідження «Дотеперішні праці про Івана Вишенського» й «Твори Івана Вишенського», попри деякі неточності отримали позитивні відгуки. Але третю частину «Життя і характеристика Івана Вишенського», суворий і водночас справедливий К. Студинський розкритикував. На його думку, Франко не надто глибоко занурився у тогочасну богословську полемічну літературу, тому не зміг належно оцінити постать діяча на тлі тієї епохи. Одночасно референт наголосив, що І. Франко був першовідкривачем ряду творів І. Вишенського та визнав його роботу вартісним науковим дослідженням [9, арк. 10-11]. Поема так і не побачила світ у «Записках НТШ». Уперше її видав Франко власним накладом у 1895 р. під назвою «Іван Вишенський і його твори» [29]. У 1900 р. автор надрукував поему у збірці «Із днів журби» з

присвятою Агатангелові Кримському, далі із незначними поправками у збірнику «На вічну пам'ять Котляревському» (Київ, 1904). Праця швидко набула популярності, тому письменник видав її втретє як 10 частину «Універсальної Бібліотеки» [34, с. 464].

Книжка, яку довго очікував автор, накладом НТШ вийшла у міжвоєнний час. Це було четверте перевидання наукової студії Франка. Редакція внесла свої корективи: доповнила розділ про історичну епоху на тлі якої формувалася особистість українського полеміста, галичанина Івана Вишенського; зведено до мінімуму бібліографію його праць, що опрацював Іван Франко. Не дочекався літератор й видання «Просвітою», власницею найширшої мережі читалень в Галичині історичної повісті «Захар Беркут», хоч знав, що селяни залюбки читали його [22, с. 702]. Причиною відмови друкувати книжку, мабуть, були розбіжність поглядів автора й лідера галицьких народовців О. Партицького, редактора журналу «Зоря». Партицький пробував нав'язати Франкові свою концепцію деяких історичних явищ, намагався схилити його до внесення до повісті істотних змін, правописних коректив [32]. Просвітянин і раніше вдавався до критики суспільно-політичної позиції молодого радикала й «поправок» його видань [34, с. 60, 261].

Історична повість «Захар Беркут» вийшла друком у 1928 р. спільним накладом НТШ і тернопільського видавництва «Поділля» за фінансової підтримки «Українського Базару» в Нью-Йорку [31]. Книжка продовжила «видавничі традиції» міжвоєнного періоду – цікава доступна лектура для українського народу (тонка паперова обкладинка, без ілюстрацій). Третє перевидання твору Франка подавало передрук передмови автора до першого (1882) та другого (1902 р.) видань практично без змін, окрім «виправлень мови, відповідно до того поступу, який зробила наша літературна мова протягом сих двадцятьох літ» [31, с. 157]. Цінність повоєнного видання повісті «Захар Беркут» полягала у збереженні автентичного тексту і мови автора (історичні назви «Русь», «руський» замість нових «Україна», «український»), у доповненні примітками й коментарями.

Творча спадщина І. Франка у міжвоєнний період була доступною у книгарнях, бібліотеках, читальнях «Просвіти». Видавництва з великою охотою рекламували його твори у власних каталогах, які друкувалися з метою полегшити пошуки цікавої та корисної літератури для галичан. Ініціативу видань доробку І. Франка перейняли приватні галицькі та наддніпрянські видавництва. Лідером було українське кооперативне видавництво «Рух» у Харкові, накладом якого вийшло приблизно 50 видань, серед них зібрання творів письменника у 30-ти томах. Серію оповідань надрукувала Українська Книгарня й Антикварня, Львівський Кредитовий Союз, історичні та дитячі твори – Накладня й Книгарня Арнольда Бардаха, тернопільське видавництво «Поділля».

У 30-х роках ХХ ст. твори Івана Франка перевидують все рідше. Серед можливих причин – політика «пацифікації» уряду Другої Речі Посполитої в Галичині, світова-економічна криза, що привела до інфляції, подорожчання паперу й друкарських послуг, вихід на літературну сцену нових талантів. Особливої популярності набули спогади про воєнні роки, зростає популярність «образків» із селянського життя, літературних творів про будні, звичаї і традиції українців поза Галичиною. Видавництва старалися розширювати географію авторів, друкувати переклади класиків світової літератури, публікувати маловідомих письменників, поетів, «затерти» політичний поділ українського суспільства по два береги Дніпра.

Більшість свідомих років свого життя Франко присвятив натхненній, часто критикованій, праці у «Просвіті» й Науковому товаристві ім. Т. Шевченка, збагатив їхні видавничі портфелі низкою цікавих матеріалів, а українську літературу – талановитими літературними, патріотичними текстами. Розвиток суспільства, зміна політичних сил, культурних потреб населення модифікували видавничу практику, а відповідно спричинили появу нової друкованої продукції, нових імен, творів. У міжвоєнне двадцятиліття твори Франка видаються не часто, а кількість перевидань в 30-х роках знижується. Водночас його доробок активно використовується просвітніми та науковими інституціями для організації масових культурно-просвітніх заходів покликаних формувати національний світогляд української громади. Попри невелику кількість публікацій твори І. Франка незмінно користуватися попитом, а письменник і мислитель залишався в тріаді найпопулярніших в Галичині авторів міжвоєнного часу: Тарас Шевченко, Іван Франко та Андрій Чайковський.

Джерела та література

1. Винар, Л.І. (1968). Наукове товариство ім. Т. Шевченка і Михайло Грушевський. *Український історик*. Електронний ресурс: http://shron1.chtyvo.org.ua/Vynar_Liubomyr/Naukove_Tovarystvo_im_T_Shevchenka_i_Mykhailo_Hrushevskiy.pdf.
2. Винар, Л.І. (1970). *Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка (1892–1930)*. Мюнхен: Дніпрова Хвиля, 111 с.
3. Гнатюк, В. (1923). *Наукове товариство імені Шевченка: 3 нагоди 50-ліття його заснування (1873–1923)*. Львів, 15 с.

4. Дорошенко, В.В. (1926). *Іван Франко*. «Народня Бібліотека». Ч. 36. Львів: Видання Товариства «Просвіта», 16 с.
5. Зуляк І.С. (2013). «Просвіта» і раднофільський рух у Східній Галичині міжвоєнного періоду. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 23, с. 423–433. Електронний ресурс: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uks_2013_23_36.
6. Зуляк, І.С. (2005). *Діяльність «Просвіти» у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939 рр.)*. Тернопіль: Воля, 946 с.
7. *Іван Франко: Зібрання творів у 50-ти т.* (1986). Мазний В.І. (ред.). Київ: Наукова Думка. Т. 48, 777 с.
8. Історична довідка про видавничу й освітньо-пропагандистську діяльність товариства «Просвіта» за 60 років (1869–1929), складена Степаном Шахом. *Центральний державний історичний архів, м. Львів* (далі – ЦДІА України, м. Львів), ф. 348, оп. 1, спр. 94, 22 арк.
9. Книга протоколів засідань філологічної секції НТШ за 1893–1914 рр. *Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів*, ф. 1, оп. 2, спр. 42/а., 102 арк.
10. Ковба, Ж.М. (1993). *«Просвіта» – світло, знання, добро і воля українського народу*. Дрогобич: Відродження, 128 с.
11. Крушельницький, А.В. (1928). *Іван Франко: Молоді літа*. Львів: Накладом Товариства «Просвіта», 31 с.
12. Кубійович, В.М. (1991). *Нарис історії Наукового Товариства імені Шевченка*. Львів: НТШ, 53 с.
13. Люзняк, М. (2001). *Маловідоме з видавничої історії товариства «Просвіта» у Західній Україні: на шляху формування національної свідомості та політичного мислення українського народу*. Львів: ЛДКФ «Атлас», 60 с.
14. Микитюк, В.І. (2000). Іван Франко та Омелян Огоновський: мовчання і діалог. *Франкознавчі студії*. Вип. 1, с. 188.
15. Мудрий, В. (1928). *Роля «Просвіти» в українському житті: З приводу шістьдесятиліття «Просвіти»*. Львів: Накладом Товариства «Просвіта», 40 с.
16. *Нарис історії «Просвіти»*. (1993). Іваничук Р., Комаринець Т., Мельник І., Середяк А. Львів – Краків – Париж, 232 с.
17. Протоколи засідань видавничої комісії. *ЦДІА України, м. Львів*, ф. 348, оп. 1, спр. 6503, 150 арк.
18. Протоколи засідань Головного Відділу «Просвіти». *ЦДІА України, м. Львів*, ф. 348, оп. 1, спр. 7633, 310 арк.
19. Протоколи окремої наради за участю представників ряду філіалів товариства, скликані на 29 вересня 1924 р. у Львові по питанню більшої активізації культосвітньої праці та підвідомчого видавництва. *ЦДІА України, м. Львів*, ф. 348, оп. 1, спр. 154, 9 арк.
20. Радзикович, В. (1917). Іван Франко. В: *Український ілюстрований календар товариства «Просвіта» з термінарком і літературно-науковим збірником на звичайний рік 1917*. Львів: Накладом Товариства «Просвіта», с. 136–137.
21. Сенік Л.Т. (2007). *Студії ліричної драми Івана Франка «Зів'яле листя»*. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 168 с.
22. Середяк, А.В. (2012). Іван Франко у видавничих планах товариства «Просвіта» (прижиттєвий період). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 21, с. 693–704.
23. Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання. (1930). Вип. 2. В: Дорошенко В. (упоряд.). *Матеріали до української бібліографії. Т. 4*. Львів: Накладом Наукового Товариства імені Шевченка, 113 с.
24. *Спис цензурованих українських пес дозволених владою до вистави*. (1929). Львів: Накладом кооперативи «Товариство Просвіта», 38 с.
25. Тихолоз, Б.С. (2009). *Філософська лірика Івана Франка: Діалектика поетичної рефлексії*. Львів, 319 с.
26. Ткачук, М.П. (2006). *Лірика Івана Франка: До 150-річчя від дня народження Івана Франка*. Київ: Світ знань, 296 с.
27. *Товариство «Просвіта» у Львові: Показчик видань 1868–1939*. (1996). Бербека О.Г., Головата Л.В. (упоряд.). Львів: НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, 580 с.
28. Франко, А.Д. (2016). Іван Франко як функціонер, науковий продуцент, рецензент, творчий модератор і натхненник літературознавчого дискурсу на засіданнях філологічної секції НТШ. *Українське літературознавство*. Вип. 80, с. 59–91.
29. Франко, І.Я. (1895). *Іван Вишенський і його твори*. Львів: Накладом автора, 356 с.

30. Франко, І.Я. (1926). *Украдене щастя: Драма з сільського життя в 5 діях*, 3-те вид. «Народня Бібліотека», Ч. 35. «Театральна серія». Ч. 3. Львів: Видання Товариства «Просвіта», 65 с.
31. Франко, І.Я. (1928). *Захар Беркут: Історичне оповідання*. Львів–Тернопіль, 158 с.
32. Франко, І.Я. (2016). Захар Беркут. *Енциклопедія життя і творчості Івана Франка*. Електронний ресурс: <https://www.i-franko.name/uk/Prose/ZaharBerkut.html>.
33. Черемшинський, О. (2011). Дружба і співпраця Володимира Гнатюка з Іваном Франком. В: *Історичні пам'ятки Галичини: Матеріали п'ятої наукової краєзнавчої конференції 12 листопада 2010 р.* Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, с. 360–368.
34. Якимович, Б.З. (2006). *Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 691 с.

References

1. Vynar, L.I. (1968). Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka i Mykhailo Hrushevskiyi. *Ukrainskyi istoryk*. Elektronnyi resurs: http://shron1.chtyvo.org.ua/Vynar_Liubomyr/Naukove_Tovarystvo_im_T_Shevchenka_i_Mykhailo_Hrushevskiyi.pdf.
2. Vynar, L.I. (1970). *Mykhailo Hrushevskiyi i Naukove tovarystvo im. Tarasa Shevchenka (1892–1930)*. Miunkhen: Dniprova Khvyliia, 111 s.
3. Hnatiuk, V. (1923). *Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Z nahody 50-littia yoho zasnuvannia (1873–1923)*. Lviv, 15 s.
4. Doroshenko, V.V. (1926). *Ivan Franko*. «Narodnia Biblioteka». Ch. 36. Lviv: Vydannia Tovarystva «Prosvita», 16 s.
5. Zuliak I.S. (2013). «Prosvita» i radianofil'skyi rukh u Skhidnii Halychyni mizhvoiennoho periodu. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Vyp. 23, s. 423–433. Elektronnyi resurs: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uks_2013_23_36.
6. Zuliak, I.S. (2005). *Diialnist «Prosvity» u Zakhidnii Ukraini v mizhvoiennyi period (1919–1939 rr.)*. Ternopil: Volia, 946 s.
7. *Ivan Franko: Zibrannia tvoriv u 50-ty t.* (1986). Maznyi V.I. (red.). Kyiv: Naukova Dumka. T. 48, 777 s.
8. Istorychna dovidka pro vydavnychu y osvitho-propahandystsku diialnist tovarystva «Prosvita» za 60 rokiv (1869–1929), skladena Stepanom Shakhom. *Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv*, f. 348, op. 1, spr. 94, 22 ark.
9. Knyha protokoliv zasidan filolohichnoi sektsii NTSh za 1893–1914 rr. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka NAN Ukrainy, viddil rukopysiv*, f. 1, op. 2, spr. 42/a., 102 ark.
10. Kovba, Zh.M. (1993). «Prosvita» – svitlo, znannia, dobro i volia ukrainskoho narodu. *Drohobych: Vidrodzhennia*, 128 s.
11. Krushelnytskyi, A.V. (1928). *Ivan Franko: Molodi lita*. Lviv: Nakladom Tovarystva «Prosvita», 31 s.
12. Kubiiovych, V.M. (1991). *Narys istorii Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka*. Lviv: NTSh, 53 s.
13. Liuzniak, M. (2001). *Malovidome z vydavnychoi istorii tovarystva «Prosvita» u Zakhidnii Ukraini: na shliakhu formuvannia natsionalnoi svidomosti ta politychnoho myslennia ukrainskoho narodu*. Lviv: LDKF «Atlas», 60 s.
14. Mykytiuk, V.I. (2000). Ivan Franko ta Omelian Ohonovskiyi: movchannia i dialoh. *Frankoznavchi studii*. Vyp. 1, 188 s.
15. Mudryi, V. (1928). *Rolia «Prosvity» v ukrainskomu zhytti: Z pryvodu shistdesiatylittia «Prosvity»*. Lviv: Nakladom Tovarystva «Prosvita», 40 s.
16. *Narys istorii «Prosvity»*. (1993). Ivanychuk R., Komarynets T., Melnyk I., Serediak A. (uporiad.). Lviv–Krakiv–Paryzh, 232 s.
17. Protokoly zasidan vydavnychoi komisii. *Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv*, f. 348, op. 1, spr. 6503, 150 ark.
18. Protokoly zasidan Holovnoho Vydilu «Prosvity». *Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv*, f. 348, op. 1, spr. 7633, 310 ark.
19. Protokoly okremoi narady za uchastiu predstavnykiv riadu filialiv tovarystva, sklykani na 29 veresnia 1924 r. u Lvovi po pytanniu bilshoi aktyvizatsii kultosvitnoi pratsi ta pidvidomchoho vydavnytstva. *Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv*, f. 348, op. 1, spr. 154, 9 ark.
20. Radzykevych, V. (1917). *Ivan Franko. V: Ukrainskyi iliustrovanyi kaliendar tovarystva «Prosvita» z terminarom i literaturno-naukovym zbirnykom na zvychainyi rik 1917*. Lviv: Nakladom Tovarystva «Prosvita», s. 136–137.
21. Senyk L.T. (2007). *Studii lirychnoi dramy Ivana Franka «Ziv'iale lystia»*. Lviv: Vydavnychiy tsentr Lvivskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Franka, 168 s.

22. Serediak, A.V. (2012). Ivan Franko u vydavnychkykh planakh tovarystva «Prosvita» (pryzhyttiieviy period). *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Vyp. 21, s. 693–704.
23. Spys tvoriv Ivana Franka z dodatkom statei pro noho i retsenzii na yoho pysannia. (1930). Vyp. 2. V: Doroshenko V. (uporiad.). *Materialy do ukrainskoi bibliohrafiï. T. 4*. Lviv: Nakladom Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka, 113 s.
24. *Spys tsenzurovanykh ukrainskykh pies dozvolenykh vladoiu do vystavy*. (1929). Lviv: Nakladom kooperatyvy «Tovarystvo Prosvita», 38 s.
25. Tykholoz, B.S. (2009). *Filosofska liryka Ivana Franka: Dialektyka poetychnoi refleksii*. Lviv, 319 s.
26. Tkachuk, M.P. (2006). *Liryka Ivana Franka: Do 150-richchia vid dnia narodzhennia Ivana Franka*. Kyiv: Svit znan, 296 s.
27. *Tovarystvo «Prosvita» u Lvovi: Pokazhchyk vydan 1868–1939*. (1996). Berbeka O.H., Holovata L.V. (uporiad.). Lviv: NAN Ukrainy, Lvivska naukova biblioteka im. V. Stefanyka, 580 s.
28. Franko, A.D. (2016). Ivan Franko yak funktsioner, naukovyi produtsent, retsenzent, tvorchyi moderator i natkhnennyk literaturoznavchoho dyskursu na zasidanniakh filolohichnoi sektsii NTSh. *Ukrainske literaturoznavstvo*. Vyp. 80, s. 59–91.
29. Franko, I.Ya. (1895). *Ivan Vyshenskyi i yoho tvory*. Lviv: Nakladom avtora, 356 s.
30. Franko, I.Ya. (1926). *Ukradene shchastia: Drama z silskoho zhyttia v 5 diiakh*. 3-tie vyd. «Narodnia Biblioteka», Ch. 35. «Teatralna seriia». Ch. 3. Lviv: Vydannia Tovarystva «Prosvita», 65 s.
31. Franko, I.Ya. (1928). *Zakhar Berkut: Istorychne opovidannia*. Lviv–Ternopil, 158 s.
32. Franko, I.Ya. (2016). *Zakhar Berkut. Entsyklopediia zhyttia i tvorchosti Ivana Franka*. Elektronnyi resurs: <https://www.i-franko.name/uk/Prose/ZaxarBerkut.html>.
33. Cheremshynskyi, O. (2011). Druzhiba i spivpratsia Volodymyra Hnatiuka z Ivanom Frankom. V: *Istorychni pam'iatky Halychyny: Materialy p'iatoi naukovoï kraieznavchoï konferentsii 12 lystopada 2010 r.* Lviv: Vydavnychiy tsentr Lvivskoho natsionalnogo universytetu im. Ivana Franka, s. 360–368.
34. Yakymovych, B.Z. (2006). *Ivan Franko – vydavets: Knyhoznavchi ta dzhereloznavchi aspekty*. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. Ivana Franka, 691 s.

Pirko Mariya

IVAN FRANKO IN THE PUBLISHING PRACTICE OF THE SOCIETY OF «PROSVITA» AND OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY IN THE INTERWAR PERIOD

The article is an attempt to analyze the reprinted issues of the works of Ivan Franko Ukrainian public and cultural activist, writer, and the mentioned member of societies, based on the printed issues of two powerful centers of Eastern Galicia, the society of «Prosvita» and the Shevchenko Scientific Society in Lviv.

Despite the popularity of Franko's works in the region and abroad in 1920-30s, the society of «Prosvita» published only 19 poems and some excerpts of poems in folk illustrated calendars. The publishing committee of the society made an interesting selection of writer's poems for publication in the adviser's books. Almost all works of philosophical and patriotic content, were incomplete and many of them were little known to the Galician reader. According numerous requests of the members of «Prosvita», they issued «Stolen Happiness», a drama on rural life in 5 acts, which was included in the «List of Censored Ukrainian Plays» authorized by the Polish authority.

Shevchenko Scientific Society as well as «Prosvita», did not actively reprint the works of Ivan Franko (except two poems «Ivan Vyshenskyi» and «Zachar Berkut»). The scientific research of Volodymyr Doroshenko has invaluable importance for Franko researches, historians, literary critics and translators. This author had been working for many years on the bibliographic Frankiana, but because of the war time and material crisis in Shevchenko Scientific Society, the publication was delayed every time.

The reasons for the low number of reprinted issues of Kameniar's works during the interwar period were several: the social and political conditions of Ukrainian publishing, cultural and educational development of the people in the region, the difficult financial position of publishing institutions, the influence of the liberation struggle of the 1914–1920, literary works concerning everyday life, and customs and traditions of Ukrainians outside Galicia. On the other hand the young writer's radical position, his views on the organization of societies and publishing, his critical reviews and personal dislike of «Prosvita» and Shevchenko Scientific Society members all had some influence on the publication of the literary heritage of Franko even after his death.

In the interwar period Galician people could read the works of Ivan Franko at the libraries, reading houses of «Prosvita» or buy them at local bookstores. Publishers had been very eager to advertise his works in their own catalogues, which helped the public to search an interesting or «useful» literature. At the same time, the Kameniar's works helped cultural and scientific institutions to shape the national outlook of Ukrainian people.

Therefore, in spite of the policy of some publishers for literary heritage of Ivan Franko, he was one of the three most popular writers in the interwar period together with Taras Shevchenko and Andrii Chaikovskyi.

Key words: *Ivan Franko, the society of «Prosvita», Shevchenko Scientific Society, publishing deal.*